

УДК 378.22.015.31-044.332

ВАЛЕНТИНА ЦИНА

ORCID: 0000-0002-3512-1641

(Полтава)

РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ НА АДАПТИВНОМУ ЕТАПІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкрито психолого-педагогічні засади розвитку громадянської зрілості майбутнього вчителя на етапі його адаптації до умов освітнього простору педагогічного ВНЗ. Охарактеризовано і систематизовано професійно важливі складники громадянської зрілості майбутнього вчителя. Обґрунтовано педагогічні технології забезпечення розвитку громадянської зрілості майбутнього вчителя на адаптивному етапі його професійної підготовки. Визначено структурні компоненти, критерії, показники та рівні розвитку громадянської зрілості майбутніх учителів, узгоджені з ЄКТС, та апробовано методику їх діагностики. Розроблено та експериментально перевірено ефективність технологій розвитку громадянської зрілості майбутніх учителів в освітньому просторі педагогічного ВНЗ.

***Ключові слова:** майбутній учитель, громадянська зрілість, вищий педагогічний навчальний заклад, педагогічні технології.*

Постановка проблеми. Пріоритетною сферою в соціально-економічного, духовного та культурного розвитку суспільства України є освіта, покликана забезпечити особистісний розвиток людини згідно з її індивідуальними здібностями й потребами на основі навчання протягом життя, що ґрунтується на законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Державній національній програмі «Освіта», Державній програмі «Вчитель», Галузевій концепції розвитку неперервної педагогічної освіти, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року.

Ключова роль у системі освіти належить учителю, діяльність якого зміцнює громадянський потенціал нації. Одним із основних напрямів модернізації системи підготовки педагогічних працівників є утвердження високого соціального статусу вчителя, підвищення його ролі у формуванні громадянського суспільства та постійний особистісно-професійний розвиток.

Водночас питання розвитку громадянської зрілості майбутнього вчителя засобами сучасних педагогічних технологій досі залишається відкритим, зокрема, потребують розгляду аспекти інтеграції концептуальних та технологічних засад цього розвитку майбутніх учителів в освітньому середовищі вищого навчального закладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічних досліджень аспектів особистісно-професійного розвитку майбутніх учителів (В. Андрущенко, А. Бойко, І. Зязюн, М. Євтух, О. Коберник, В. Радул та ін.), якості професійної підготовки майбутніх учителів у педагогічних вищих навчальних закладах дозволяє виявити суперечність між суспільною потребою у громадянській зрілості майбутніх педагогів та недостатнім вивченням у психолого-педагогічній науці теоретико-методичних основ становлення цього процесу.

Основою успішного становлення громадянської зрілості майбутнього вчителя є його цілеспрямована, системно організована професійна підготовка у вищому педагогічному навчальному закладі, яка включає адаптацію майбутніх учителів до умов освітньо-професійної діяльності під час навчання на перших двох курсах.

Основою для розкриття наукових підходів до проблеми розвитку громадянської зрілості майбутнього вчителя нами обраний методологічний концепт на підставі наявних у сучасній персонології концепцій зрілості особистості, розуміння складної її природи на засадах інтегративного підходу. Інтеграційною основою у дослідженні стали структурні концепції розвитку особистості (психодинамічна теорія особистості З. Фрейда, індивідуальна теорія особистості А. Адлера, аналітична теорія особистості К. Юнга, его-теорія особистості Е. Еріксона, гуманістична теорія особистості Е. Фромма, соціокультурна теорія особистості К. Хорні, диспозиційна теорія особистості Г. Олпорта, гуманістичний напрям у теорії особистості А. Маслоу, феноменологічний напрям у теорії особистості К. Роджерса) [13].

Процес розвитку громадянської зрілості майбутнього вчителя забезпечується системою педагогічних технологій, які є найбільш ефективними на етапі адаптації майбутніх учителів до умов освітньо-професійної діяльності. Органічне й системне використання комплексу педагогічних технологій забезпечує досягнення всіма другокурсниками вищого педагогічного навчального закладу щонайменше задовільного рівня громадянської зрілості, яка спрямована на кінцевий результат – індивідуальний стиль освітньо-професійної діяльності майбутнього вчителя.

Для вирішення поставлених завдань на різних етапах наукового пошуку використано комплекс таких взаємопов'язаних та адекватних **меті** й завданням дослідження методів: аналіз психолого-педагогічних джерел для визначення термінологічного апарату дослідження; порівняння, синтез різних концептуальних підходів для розробки концептуальних засад розвитку громадянської майбутніх учителів; природні, контрольовані польові спостереження за сформованістю громадянської зрілості майбутніх учителів; метод анамнезу для вивчення практики професійної підготовки окремих студентів шляхом використання особистісних опитувальників самооцінки; обстеження в малих групах, експеримент (констатувальний, формувальний) з метою встановлення рівнів розвитку громадянської зрілості майбутнього вчителя; кореляційний аналіз для встановлення взаємозв'язків між чинниками розвитку громадянської зрілості (змінними) й усередині них; порівняння даних експериментальних та контрольних груп, відстеження тенденцій у якісних змінах рівнів розвитку громадянської зрілості майбутніх учителів, перевірки надійності та валідності результатів дослідно-експериментальної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження феномену розвитку громадянської зрілості майбутніх педагогів обумовлюється високим рівнем соціальних очікувань щодо неї, які продиктовані запитом ринку до сучасної освіти.

У результаті узагальнення наукових підходів [4; 5; 7; 11] встановлено, що феномен громадянської зрілості визначається як тривалий період онтогенезу, зумовлений інтегративними вимогами та особливостями вияву на оптимальному рівні її компонентів у сфері життєдіяльності особистості. Компоненти громадянської зрілості є професійно значущими характеристиками, які зумовлюють успішність професійного становлення майбутніх учителів: почуття громадянського обов'язку, патріотизм, просупільна діяльність,

інтерес до суспільно-політичного життя та участь у житті суспільства, національна і планетарна свідомість.

Для визначення стану розвитку громадянської зрілості студентів визначено критерії, показники та схарактеризовано її рівні. Міру розвитку громадянської зрілості майбутніх учителів охарактеризовано рівнями її сформованості за ознаками продуктивності освітньо-професійної діяльності та розвитку професійно-значущих якостей. Міру інтенсивності вияву цих ознак визначено показниками громадянської зрілості. Рівні розвитку громадянської зрілості майбутніх учителів визначалися за критерієм якості їхньої професійної підготовки – широтою суспільного вияву складників особистісно-професійної зрілості.

У дослідженні запропоновано авторський діагностичний інструментарій визначення рівнів розвитку громадянської зрілості у вигляді опису якісних показників міри вияву її сформованості. Схарактеризовано п'ять рівнів розвитку громадянської зрілості майбутніх учителів: 50–54 бали – задовільний рівень; 55–64 бали – достатній рівень; 65–79 балів – добрий рівень; 80–89 балів – дуже добрий рівень; 90–100 балів – відмінний рівень.

Для *відмінного* рівня розвитку громадянської зрілості майбутніх учителів характерним є почуття патріотизму, планетарна свідомість; для *дуже доброго* рівня – почуття громадського обов'язку, національна свідомість; для *доброго* рівня характерні просуспільна діяльність; для *достатнього* рівня є характерною є участь у житті суспільства; для *задовільного* рівня характерним є інтерес до суспільно-політичного життя.

Результатами констатувального експерименту, яким було охоплено 311 студентів перших двох курсів навчання, встановлено, що тільки в 61,0 % майбутніх учителів виявлено якісні (відмінний, дуже добрий та добрий) рівні розвитку громадянської зрілості, а 39% респондентів показали задовільний та достатній її рівні. Констатувальний етап дослідження рівня розвитку громадянської зрілості виявив динаміку його зменшення на 0,5% впродовж перших двох років навчання на відмінному рівні її розвитку та збільшення кількості студентів на достатньому (+5%) та задовільному (+2,4%) рівнях. Отримані результати вказують на існування зазначеної Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року проблеми зниження суспільної моралі, духовності, культури поведінки частини студентської молоді внаслідок відсутності цілісної системи духовного розвитку і соціалізації молоді [12].

Метою адаптивного етапу становлення громадянської зрілості стало активне опанування майбутніми вчителями чинних на окремих етапах і формах допрофесійної підготовки нормативними вимогами освітньо-професійної діяльності. У майбутнього вчителя виникала об'єктивна потреба оволодіти єдиними для всіх вимогами освітнього простору, максимально адаптуючись на даному етапі (формі організації) професійно-педагогічної підготовки. В освітньому просторі етапу адаптації на кожному конкретному ступені чи формі організації професійної підготовки створювалися сприятливі умови для формування таких особистісно-професійних якостей, яких в індивіда до цього не було, але вони вже наявні або перебувають у процесі становлення в інших учасників навчально-професійної діяльності та відповідають нормативному рівневі вимог державних освітніх стандартів.

На адаптивному етапі професійної підготовки розвиток громадянської зрілості майбутнього спеціаліста передбачає взаємовплив знань і вмінь, а також генетично та соціально заданих особистісних якостей, коли знання та вміння визначають розвиток особистісних якостей.

Доведено, що ефективність розвитку громадянської зрілості майбутніх учителів визначається використанням, відповідних етапу їхньої адаптації до умов освітньо-професійного простору, системи педагогічних технологій, які повинні відповідати вимозі сензитивності – вибіркової чутливості, сприйнятливості студентів на адаптивному етапі розвитку до зовнішніх впливів освітнього простору вищого педагогічного навчального закладу. Технології адаптації забезпечують засвоєння чинних професійних норм й

опанування тими прийомами та засобами навчально-професійної діяльності, якими володіють інші її суб'єкти на рівні, хоча б мінімально необхідному для опановуваної кваліфікації вимог державних освітніх стандартів. Відповідно до методологічних підходів щодо розвитку особистості та з урахуванням провідних ознак етапу адаптації у дослідженні визначено дві групи педагогічних технологій адаптації майбутніх учителів до умов освітньо-професійного простору:

1) за провідними ознаками етапу освітньо-професійної адаптації: технології Дальтон-план [9], викладання навчальних дисциплін, яке формує людину [3];

2) за концептуальними підходами до розвитку особистісної зрілості: громадського огляду освітніх досягнень [10, с. 392-393], технологія співробітництва [2; 6], концепція громадянської освіти у технології її інтеграції [1; 8].

Ефективність застосування визначених педагогічних технологій у розвитку громадянської зрілості майбутніх учителів визначалася особистісними якостями та професіоналізмом викладацького складу вищого педагогічного навчального закладу та володінням технікою суб'єкт-суб'єктної взаємодії з усіма учасниками освітньої діяльності.

Дослідно-експериментальна перевірка ефективності запропонованої групи педагогічних технологій розвитку громадянської зрілості майбутніх учителів передбачала встановлення її динаміки за допомогою відповідних педагогічних технологій, що використовувалися на етапі адаптації студентів до умов освітньо-професійного простору ВНЗ. У контрольних групах застосовувалися традиційні форми організації навчання та педагогічні технології. На всіх етапах експериментальної роботи брали участь 598 студентів, які були відібрані за випадковим розподілом.

Застосування впродовж формульованого експерименту в експериментальних групах п'яти педагогічних технологій (концепції громадянської освіти у технології її інтеграції, технології педагогіки співробітництва, викладання навчальних дисциплін, яке формує людину, Дальтон-плану, громадського огляду освітніх досягнень), спрямованих на розвиток у майбутніх учителів громадянської зрілості, сприяло позитивній динаміці її зростання на відмінному (+4,9 %) та дуже доброму (+5,8 %) та доброму (+3,4%) рівнях.

Аналіз результативності адаптивного етапу розвитку громадянської зрілості студентів під час їхньої професійної підготовки упродовж перших двох років навчання виявив рівень адаптації майбутніх учителів експериментальних та контрольних груп до вимог освітнього простору вищого педагогічного навчального закладу. Перевірка за критерієм Пірсона однорідності оцінок рівнів особистісно-професійної адаптації до вимог освітнього простору в майбутніх учителів виявила суттєву розбіжність і перевагу на +14,6 % середнього рівня адаптації в експериментальних групах у порівнянні з контрольними.

Динаміка особистісно-професійного розвитку майбутніх учителів за результатами адаптивного етапу особистісно-професійного розвитку студентів засвідчила таку продуктивність упровадження педагогічних технологій: в експериментальних групах негативну динаміку рівнів сформованості громадянської зрілості зафіксовано лише на найнижчих (задовільному та достатньому) рівнях; у контрольних групах негативна динаміка простежувалася на більш високих рівнях (відмінному, дуже доброму та доброму). Значущість різниці між середніми показниками рівнів особистісно-професійного розвитку майбутніх учителів експериментальних і контрольних груп на адаптивному етапі засвідчила позитивний вплив експериментального фактора – педагогічних технологій розвитку громадянської зрілості майбутніх учителів, якими був забезпечений дієвий взаємозв'язок між етапом адаптації до умов освітнього простору і рівнем розвитку громадянської зрілості.

Результати та динаміку особистісно-професійного розвитку майбутніх учителів подано у таблиці 1. Як засвідчують дані таблиці, у результаті експериментальної роботи у майбутніх учителів експериментальних груп виявилися більш високі показники рівнів розвитку громадянської зрілості, ніж у контрольних.

Таблиця 1

Динаміка рівнів розвитку громадянської зрілості майбутніх учителів до початку та після завершення формувального експерименту (у %)

Рівні розвитку громадянської зрілості	ЕГ		Динаміка	КГ		Динаміка
	На початок експерименту	На кінець експерименту		На початок експерименту	На кінець експерименту	
Відмінний А, 90-100 балів	28,3	33,2	+4,9	24,7	23,3	-1,4
Дуже добрий, В, 80-89 балів	22,5	28,3	+5,8	18,3	15,8	-2,5
Добрий, С, 65-79 балів	17,0	20,4	+3,4	13,1	16,1	+3,0
Достатній, D, 55-64 бали	8,2	6,5	-1,7	11,2	15,1	+3,9
Задовільний, Е, 50-54 бали	3,2	1,7	-1,5	4,2	9,3	+5,1

Так, під час вимірювань на початок формувального експерименту відмінний рівень становив 28,3 %, на кінець експерименту – 33,2 %, динаміка складає +4,9 % (у контрольних групах зменшення на 1,4 %). Дуже добрий рівень на початок формувального експерименту складав 22,5 %, на кінець експерименту він склав 28,3 %, що на 5,8 % більше (у контрольних групах відбулося зменшення на 2,5 %). Добрий рівень на початок формувального експерименту становив 17,0 %, на кінець експерименту – 20,4 %, динаміка складає +3,4 % (у контрольних групах +3,0 %). Відповідно, кількість майбутніх учителів з достатнім рівнем розвитку громадянської зрілості зменшилася з 8,2 % до 6,5 %, що складає - 1,7 % (у контрольних групах відбулося зростання на +3,9 %). Задовільний рівень на початок формувального експерименту складав 3,2 %, на кінець експерименту він склав 1,7 %, що на 1,5 % менше (у контрольних групах відбулося збільшення на +5,1 %).

При цьому зміни громадянської зрілості серед студентів контрольних груп характеризуються несуттєвими динамічними змінами. Ефективність упровадження педагогічних технологій розвитку громадянської зрілості майбутнього вчителя яскраво ілюструє позитивна динаміка її зростання в експериментальних групах на трьох вищих рівнях (відмінному, дуже доброму та доброму), а на нижчих (задовільному та достатньому) вона була негативною внаслідок активного переміщення студентів цих груп на більш високі рівні.

Висновки. На ефективність розвитку громадянської зрілості майбутніх учителів указує й визначення кореляційного взаємозв'язку між суспільно-очікуваними параметрами професійно зрілої особистості вчителя і відповідністю їм студентів експериментальних та контрольних груп. В експериментальних групах було виявлено перевищення на 21,6 % узгодженості якісних рівнів (відмінний, дуже добрий та добрий) самооцінювання студентів із вимогами суспільства щодо їхньої громадянської зрілості.

Незважаючи на специфіку напрямів професійно-педагогічної підготовки студентів, їхні індивідуальні нахили та здібності, результати проведеного формувального експерименту можна розглядати як закономірний наслідок упровадження мети, методологічних підходів, та педагогічних технологій розвитку громадянської зрілості майбутніх учителів.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо вивчення теоретико-методичних засад розвитку громадянської зрілості студентів 3-4 курсів за освітнім ступенем

«бакалавр» та «магістр». Результатом цього стане створення задекларованої Державною програмою «Вчитель» системи неперервної педагогічної освіти протягом усього життя з урахуванням вимог сучасного інформаційно-технологічного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гусева Т. Н. Формирование гражданской зрелости учащейся молодежи: автореф. дис. канд. филос. наук: спец.: 24.00.01 / Т. Н. Гусева. – М, 1991. – 20 с.
2. Дьяченко В. К. Сотрудничество в обучении / В. К. Дьяченко. – М : Просвещение, 1991. – 191 с.
3. Ильин Е. Н. Герой нашего урока / Е. Н. Ильин. – М.: Педагогика, 1991. – 287 с.
4. Класифікація видів економічної діяльності ДК009:2010, затверджена наказом Державного Комітету України з питань технічного регулювання і споживчої політики від 29 листопада 2010 року № 530 – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN60513.html.
5. Коберник О. М. Навчально-виховний процес у сільській загальноосвітній школі: сутність, проектування, організація / О. М. Коберник. – К.: Знання, 1998. – 274 с.
6. Лысенкова С. Н. Педагогическое сотрудничество / С. Н. Лысенкова // Инновационные движения в российском школьном образовании. – М.: Парсифаль, 1997. – С. 383-386.
7. Максименко С. Д. Психология личности. / С. Д. Максименко, К. С. Максименко, М. В. Папуча.– К.: Тов. «КММ», 2007. – 296 с.
8. Мироненко Т. П. Формування громадянської зрілості у майбутніх учителів / Т. П. Мироненко : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Т. П. Мироненко. – Одеса, 2001. – 20 с.
9. Паркхерст Х. Воспитание и обучение по дальтоновскому плану / Х. Паркхерст. – М. : Новая Москва, 1925. – 247 с.
10. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. / Г. К. Селевко – М.: НИИ школьных технологий, 2006. – Т. 1. – 816 с. – (Серия «Энциклопедия образовательных технологий»).
11. Талызина Н. Ф. Педагогическая психология : [учебник для студ. сред. пед. учеб. заведений] / Н. Ф. Талызина. – М.: «Академия», 1998. – 288 с.
12. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / А. В. Хуторской. – М. : МГУ, 2003. – 416 с.
13. Хьелл Л. Теории личности. / Хьелл Л., Зиглер Д.– СПб.: Питер, 2007. – 607 с.

REFERENCES

1. Huseva T. N. Formyrovanye hrazhdanskoi zrellosti uchashcheisia molodëzhy: avtoref. dys. kand. fylos. nauk : spets. : 24.00.01 / T. N. Huseva. – M, 1991. – 20 s.
2. Diachenko V. K. Sotrudnychestvo v obuchenyy / V. K. Diachenko. – M : Prosveshchenye, 1991. – 191 s.
3. Ylyn E. N. Heroi nasheho uroka / E. N. Ylyn. – M.: Pedahohyka, 1991. – 287 s.
4. Klyasyfikatsiia vydiv ekonomichnoi diialnosti DK009:2010, zatverdzhena nakazom Derzhavnoho Komitetu Ukrainy z pytan tekhnichnoho rehuliuвання i spozhyvchoi polityky vid 29 lystopada 2010 roku № 530 – Rezhym dostupu: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN60513.html.
5. Kobernyk O. M. Navchalno-vykhovnyi protses u silskii zahalnoosvitnii shkoli: sutnist, proektuvannia, orhanizatsiia / O. M. Kobernyk. – K.: Znannia, 1998. – 274 s.
6. Lysenkova S. N. Pedahohycheskoe sotrudnychestvo / S. N. Lysenkova // Ynnovatsyonnye dvyzheniya v rossyiskom shkolnom obrazovanyy. – M.: Parsyfal, 1997. – S. 383-386.
7. Maksymenko S. D. Psykholohiia osobystosti. / S. D. Maksymenko, K. S. Maksymenko, M. V. Papucha.– K.: Tov. «KMM», 2007. – 296 s.
8. Myronenko T. P. Formuvannia hromadianskoi zrilosti u maibutnikh uchytyeliv / T. P. Myronenko : avtoref. dys. kand. ped. nauk : spets. : 13.00.04 «Teoriia ta metodyka profesiinoi osvity» / T. P. Myronenko. – Odesa, 2001. – 20 s.
9. Parkkherst Kh. Vospytanye u obuchenye po daltonovskomu planu / Kh. Parkkherst. – M. : Novaia Moskva, 1925. – 247 s.
10. Selevko H. K. Entsyklopedyia obrazovatelnykh tekhnolohiy: V 2 t. / H. K. Selevko – M.: NYU shkolnykh tekhnolohiyi, 2006. – T. 1. – 816 s. – (Seryia «Entsyklopedyia obrazovatelnykh tekhnolohiyi»).
11. Talyzyna N. F. Pedahohycheskaia psykholohyia : [uchebnyk dlia stud. sred. ped. учеб. zavedenyi] / N. F. Talyzyna. – M.: «Akademyia», 1998. – 288 s.
12. Khutorskoi A. V. Dydaktycheskaia эврстыка. Teoryia y tekhnolohyia kreatyvnoho obuchenya / A. V. Khutorskoi. – M. : MHU, 2003. – 416 s.
13. Khell L. Teoryy lychnosti. / Khell L., Zyhler D.– SPb.: Pyter, 2007. – 607 s.

VALENTYNA TSYNA

CIVIC LIBRARY DEVELOPMENT FOR FUTURE TEACHERS AT THE ADAPTIVE STAGE OF PROFESSIONAL PREPARATION

The article deals with the psychological and pedagogical principles of the development of the civic maturity of the future teacher at the stage of his adaptation to the conditions of the educational space of the pedagogical university. Adaptive stage of professional training for the development of civic maturity of a future specialist involves the mutual influence of knowledge and skills, as well as genetically and socially defined personal qualities, when knowledge and skills determine the development of personal qualities. The contradiction between the social need in the civic maturity of future teachers and the inadequate study in psychological and pedagogical science of the theoretical and methodological foundations of the formation of this process have been revealed. The basis for the disclosure of scientific approaches to the problem of the development of the civic maturity of the future teacher is the methodological concept chosen based on the concepts of maturity personality present in modern personality. Professionally important components of civic maturity of the future teacher are characterized and systematized. It has been established that the phenomenon of civic maturity is defined as a long period of ontogenesis due to the integrative requirements and peculiarities of manifestation at the optimal level of its components in the field of personality life that predetermine the success of the professional formation of future teachers: a sense of civic duty, patriotism, social activity, interest in the public -political life and participation in the life of society, national and planetary consciousness. Criteria, indicators and levels of its formation on the basis of the productivity of educational and professional activity, the development of professionally significant qualities and the breadth of public appearance of the components of civic maturity are determined to determine the state of development of the student's civic maturity. The preliminary stage of the study of the level of development of civic maturity revealed the dynamics of its decline during the first two years of study at an excellent level of its development and an increase in the number of students at sufficient and satisfactory levels. The study identified two groups of pedagogical technologies for the development of civic maturity at the stage of adaptation of future teachers to the educational and professional environment: the leading signs of the stage of educational and professional adaptation (technology Dalton plan, teaching the disciplines that forms the person); on conceptual approaches to the development of personal maturity: public review of educational achievements, technology of cooperation, the concept of civic education in the technology of its integration. Applying during the molding experiment in experimental groups of five pedagogical development technologies to future teachers of civic maturity promoted the identification of students of experimental groups with higher indicators of levels of development of civic maturity than in control groups. The perspective direction of further researches we consider the study of theoretical and methodical principles of the development of civic maturity of students of 3-4 years for the educational degree "Bachelor" and "Master".

Key words: future teacher, civic maturity, higher pedagogical educational institution, pedagogical technologies.

Одержано 15.09.2017 р.